

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2020.11.53>

Іванченко В.В.

аспірант

Міжнародний університет бізнесу і права

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Постановка проблеми. В науковій літературі нині актуальною є дискусія про зв'язок демократії та економіки, зокрема у контексті того, чи є правове регулювання економічних відносин більш ефективним (у аспекті результативності економічної діяльності) у демократичних державах, чи така якість (результативність) властива державам з антидемократичним державно-правовим режимом. При цьому майже відсутні наукові дослідження цієї проблематики через призму типів держав, що виокремлюються залежно від індексу демократії. Цілком слушними у цьому контексті є слова вітчизняних науковців І. Стулової та А. Швецової про те, що «прагнучи до виявлення об'єктивного механізму виникнення демократичних політичних систем, дослідники намагаються знайти детермінанти демократії, у першу чергу – у сфері економіки. Вони ставлять перед собою питання про те, що є первинним, демократія чи економічний розвиток? Чи впливає демократична система на економічне зростання та добробут?» [1].

Водночас, не можна не відзначити і те, що існують різні індекси демократії (різні методології визначення цього індексу). Так, Н. Палас з цього приводу вказує, що «сьогодні розроблено більше десятка різноманітних індексів демократії, що охоплюють різноманітні аспекти демократичної системи і розвитку політичних систем. Історія виміру демократії бере початок із 60-х років минулого століття» [2, с. 117]. Однак, на нашу думку, найбільш вдалими з наукового погляду видається індекс демократії, що вираховується міжнародною неурядовою організацією Freedom House [3].

Посилюється актуальність вказаного предмету пізнання тією роллю, що відіграє право у сучасному суспільстві. Там, саме право виконує основну функцію щодо регулювання суспільних відносин, зокрема і економічних. Однак, праву властива аксіологічна складова, яка і визначає його зміст і спрямування. Саме тому важливим є проведення компаративних досліджень правового регулювання економічних відносин, що забезпечить можливість адекватного удосконалення адміністративно-правового механізму впливу на економіку.

Для Української держави актуальність вказаної тематики визначається і нагальною необхідністю удосконалення правового регулювання економічних відносин у аспекті виконання взятих на себе зобов'язань (у економічній сфері) з євроінтеграції. Так, слід визнати, що значні кроки з такого вдосконалення уже були зроблені органами публічної влади, однак, і донині в сфері економічної діяльності можна спостерігати ті атавізми, що залишились від довготривалого перебування України у складі радянської держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наголосимо, що оскільки основне завдання дослідження і полягає в узагальненому викладі основної науково-джерельної бази висвітлення порівняльного аналізу адміністративно-правового регулювання економіки як об'єкта наукового пізнання, то у цій частині дослідження ми узагальнено згадаємо праці тих науковців, предметом пізнання яких були окремі аспекти правового регулювання економічних відносин; детальний же аналіз окремих груп наукових праць, позитивних

і негативних аспектів цих праць (у аспекті висвітлення предмету нашого дослідження).

Загалом варто вказати, що окреслений нами предмет дослідження ще не став об'єктом системного вивчення вітчизняною правничою наукою, що є додатковим фактором актуальності розроблення цієї тематики. Однак, вітчизняними науковцями напрацьовано низку положень, які можуть стати підґрунтям такої гносеології.

У відзначеному аспекті варто згадати прізвища наступних науковців, які у своїх роботах висвітлили окремі положення правового регулювання економічних відносин загалом та адміністративно-правовими засобами, зокрема: В. Авер'янов, Н. Балдич, О. Бандурка, В. Барінов, В. Бобров, С. Братель, М. Горинь, О. Длугопольський, С. Єсімов, М. Ковалів, О. Ковтун, В. Крикун, О. Кундицький, І. Курилін, О. Мельниченко, І. Михасюк, М. Савчин, О. Сафронова, О. Сенишин, Г. Скорик та ін.

Праці вказаних науковців складають наукове підґрунтя пізнання порівняльного аналізу адміністративно-правового регулювання економіки, визначаючи ті чи інші аспекти цієї проблематики.

Метою цієї статті є загальна характеристика порівняльного аналізу адміністративно-правового регулювання економіки як об'єкта наукового пізнання.

Виклад основного матеріалу. З'ясування стану опрацювання наукової проблематики в сфері права (зокрема і адміністративно-правового регулювання економіки) виступає методологічним підґрунтям для її комплексного дослідження.

Загалом весь масив наукової правничої літератури, об'єктом гносеології у якій виступають окремі аспекти означеної нами проблематики, на нашу думку, доцільно класифікувати за предметом безпосереднього пізнання на декілька груп.

Першу групу джерел складають ті роботи, у яких безпосередньо висвітлюються окремі аспекти адміністративно-правового

регулювання економіки (у тому числі й порівняльно-правові аспекти такого регулювання).

Серед науковців, які досліджували цю проблематику, слід згадати наступних: В. Авер'янов, А. Апаров, О. Бандурка, С. Єсімов, М. Ковалів, І. Курилін, О. Мельниченко, І. Михасюк та ін.

Серед робіт вказаних авторів виокремимо колективну працю, за результатами проведення якої автори дійшли висновку щодо змісту, видів і особливостей принципів адміністративно-правового режиму економічної безпеки, які, на нашу думку, можна розглядати як вихідні засади відповідного адміністративно-правового регулювання, що, в свою чергу, визначають загальні межі правового регулювання, засоби, що застосовуються тощо. «Можна виділити наступні принципи адміністративно-правового режиму економічної безпеки: отримання прибутку як мети підприємницької діяльності; принцип єдності економічного простору тощо. Як загальний принцип адміністративно-правового регулювання доцільно виділити принцип ефективного державного регулювання» [4, с. 32] – відзначають вітчизняні науковці.

Не можна не згадати і виокремлені групою авторів – М. Ковалів, С. Єсімов, І. Курилін, В. Гладун – проблеми, вади існуючого на сьогодні правового регулювання економічних відносин адміністративними засобами. На їх думку, це регулювання характеризується «поспішністю, відсутністю єдиного правового поля, наявністю логічно суперечливого, непослідовного законодавства, переважанням галузевого законодавчого регулювання над системним, комплексним адміністративно-правовим регулюванням у сфері забезпечення економічної безпеки» [4, с. 32].

Аналіз робіт, що складають цю групу, дозволяє з'ясувати, що в цілому адміністративно-правове регулювання економічної сфери можна розглядати як систему правових, організаційних та ін. заходів, норм тощо, які встановлюються органами публічної влади загалом та публічного адміністрування, зокрема,

для контролю та впливу на економічну діяльність суб'єктів підприємницької діяльності з метою досягнення певних економічних, соціальних та політичних цілей. Цей вид регулювання базується на законодавчих актах та правилах, що встановлюють повноваження державних органів у сфері економіки, порядок взаємодії з фізичними та юридичними особами, а також встановлюють відповідальність за порушення встановлених правил.

Як вказують науковці, до основних аспектів адміністративно-правового регулювання економіки включають серед іншого такі складові: а) ліцензування та дозвільна система (державна може вимагати від підприємств отримання ліцензій, дозволів та інших документів для здійснення певних видів діяльності. Це дозволяє контролювати якість, безпеку та ефективність господарської діяльності); б) цінове регулювання (державна може встановлювати максимальні або мінімальні ціни на певні товари або послуги для забезпечення стабільності цін та захисту інтересів споживачів); в) конкурентне законодавство (законодавство про конкуренцію спрямоване на запобігання монополюючим практикам та обмеженню конкуренції; воно може включати антимонопольні обмеження, антитрестові закони та інші заходи для забезпечення чесної конкуренції); г) фінансове регулювання (державна встановлює правила щодо оподаткування, банківської діяльності, фінансового ринку та інших аспектів фінансової сфери з метою забезпечення стабільності та розвитку економіки); д) екологічне регулювання (для збереження природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки держава може встановлювати стандарти та вимоги щодо впливу господарської діяльності на навколишнє середовище); е) соціальне регулювання (включає правила щодо праці та соціального захисту працівників, стандарти життя, соціальні послуги та інші аспекти, спрямовані на забезпечення соціальної справедливості); є) забезпечення дотримання прав і свобод людини (адміністративно-правове регулювання також

передбачає систему контролю, нагляду та санкцій за порушення встановлених норм. Державні органи можуть застосовувати адміністративні санкції, штрафи та інші заходи для того, щоб підтримувати правопорядок).

Важливо також вказати, що у роботах цієї групи відзначається те положення, що адміністративно-правове регулювання економіки має важливе значення для забезпечення стабільності, розвитку та соціальної справедливості в суспільстві. Проте, ефективність цього виду регулювання залежить від балансу між державним втручанням та свободою підприємництва (що вказує на зв'язок економічної діяльності та рівня демократії).

У цьому аспекті варто вказати на фактичну відсутність компаративних досліджень адміністративно-правового регулювання саме у контексті такого регулювання у різних типах держав залежно від індексу демократії. Науковці переважно зосереджують увагу на правовому регулюванні економічної діяльності адміністративними засобами

Другу групу джерел складають ті роботи, у яких безпосередньо висвітлюються окремі аспекти державного регулювання економіки (не тільки адміністративно-правовими засобами).

Серед науковців, які досліджували цю проблематику, слід згадати наступних: Н. Балдич, О. Бандурка, В. Барінов, В. Бобров, С. Братель, М. Горинь, О. Длугопольський, О. Кундицький, І. Курилін, О. Мельниченко, І. Михасюк, М. Савчин, О. Сафронова, О. Сенишин, Г. Скорик та ін.

У цій групі окремо слід вказати на монографічне дослідження М. Савчина, присвячене проблематиці правового регулювання через призму саме економічних прав і свобод людини [5]. У цій роботі серед іншого «визначаються юридичні підстави для втручання держави у здійснення економічних свобод, розкриваються основні критерії правового регулювання економічних свобод згідно із засадами верховенства права, пропорційності, поділу влади, розмежування питань

законодавства та регуляторної діяльності держави. Приділено окрему увагу регуляторній діяльності виконавчої влади, розкрито статус і роль у цьому процесі незалежних державних агентств та основних напрямів їх діяльності» [5, с. 2].

Не можна не згадати і цілком правильний висновок вітчизняних науковців про те, що для державного регулювання економічної сфери характерним є у першу чергу загальноекономічний аспект, а не вузькоспеціалізований, оскільки воно включає в себе низку питань з макро- та мікроекономіки, а також має міждисциплінарний характер [6, с. 7].

Відзначимо також дослідження О. Чечеля, присвяченого проблематиці державного регулювання економічних відносин в умовах кризи (у тому числі й міжнародного характеру) [7, с. 38-43], у якому автором висвітлюється тематика визначення доцільності, а також наслідків державного регулювання економічної сфери під час кризи (при цьому автором наголошується на іманентності ринковій економіці перманентних криз – об'єктивних і циклічних). Дослідником було проаналізовано ті засоби, що використовуються різними державами з метою подолання кризових явищ в економіці. Автором акцентовано увагу на тому, що таке регулювання має свої особливості, обумовлені специфікою та структурою економіки. Визначено, що за всі роки незалежності національна економіка неодноразово переживала кризу, однак, набутий досвід не створив ефективного механізму протидії цим негативним явищам [7, с. 38-43].

Роботи, що складають цю групу виконують пропедевтичне значення для пізнання адміністративно-правового регулювання економічної сфери (у тому числі й у компаративному вимірі). Опрацювання цих джерел дозволяє дійти висновку, що державне регулювання економіки являє собою сукупність заходів, політик та інструментів, які застосовує держава для впливу на економічну діяльність в державі з метою досягнення певних економічних, соціальних, та політичних цілей. Таке

регулювання може включати в себе широкий спектр дій – від фіскальної політики і монетарної політики до регулювання цін, торгівлі, конкуренції, промисловості, соціального захисту, охорони навколишнього середовища та багато іншого. Окрім цього, важливо розуміти, що державне регулювання економіки може бути прямим (наприклад, встановлення обмежень на імпорт певних товарів) та непрямим (наприклад, зміна ставок податків чи відсоткових ставок).

Важливо зазначити, що державне регулювання економіки має свої позитивні і негативні аспекти. Правильно сплановане регулювання може сприяти стабільності, зростанню та соціальній справедливості, але недостатнє або надмірне втручання може призвести до небажаних наслідків, таких як недостатній розвиток підприємництва, бюрократія, інфляція тощо.

Наступну, третю групу джерел складають наукові роботи, у яких висвітлюються окремі аспекти проведення компаративних досліджень соціально-правових явищ.

Серед науковців, які досліджували цю проблематику, слід згадати наступних: В. Авер'янов, О. Бандурка, В. Барінов, Є. Білозьоров, В. Боняк, С. Братель, С. Гусарев, О. Длугопольський, С. Єсімов, Ю. Завгородня, М. Ковалів, О. Ковтун, В. Крикун, О. Кундицький, І. Курилін, А. Кучук, О. Лисенко, О. Мельниченко, І. Михасюк, О. Мінченко, М. Савчин, О. Сафронова, О. Сенишин, Г. Скорик, О. Тихомиров та ін.

Положення і висновки у роботах цих авторів дозволяють урахувати ті фактори, що можуть нівелювати значимість порівняльних досліджень. Зокрема маємо на увазі те, що під час компаративного дослідження соціально-правових явищ необхідно ураховувати наступне: *культурні відмінності* (система права відображає культурні, історичні та соціальні особливості кожної країни [7-8]). Це може призводити до складнощів у порівнянні та розумінні інших правових систем через відмінність у цінностях, традиціях і світоглядах); *різний понятій-*

но-категоріальний апарат (однакові терміни можуть мати різне юридичне значення в різних системах, що може призвести до неправильного інтерпретування та порівняння); *обмеженість інформації* (доступ до точних та повних правових даних з різних країн може бути обмеженим або непостійним, що може ускладнити проведення дослідження та зробити результати менш достовірними); *політичні та інституційні відмінності* (різні політичні та інституційні інституції можуть впливати на те, як виконуються та інтерпретуються правові норми); *соціальний та економічний контекст* (соціальний та економічний контекст кожної країни може значно вплинути на сприйняття та застосування правових норм, що робить порівняння більш складним); *динамічний характер*

права (право постійно змінюється відповідно до потреб та викликів суспільства, що може ускладнювати процес порівняння через відсутність сталості правових норм) та ін.

Висновки. Таким чином, на сьогодні проблематика компаративного дослідження адміністративно-правового регулювання економіки залишається недостатньо дослідженою вітчизняною правничою наукою. Підґрунтям гносеології цієї тематики є роботи, які висвітлюють методологію компаративного аналізу соціально-правових явищ, а також наукові праці, у яких розкривається проблематика державного регулювання економіки. Вказані праці відіграють пропедевтичну роль для визначення особливостей адміністративно-правового регулювання економічної діяльності.

Анотація

Стаття присвячена визначенню стану дослідження проблематики компаративного аналізу адміністративно-правового регулювання економіки. Відзначається, що відсутні наукові дослідження питання адміністративно-правового регулювання економіки через призму типів держав, що виокремлюються залежно від індексу демократії.

Наголошується, що саме право виконує основну функцію щодо регулювання суспільних відносин, зокрема і економічних. Для України необхідність розроблення вказаної тематики визначається нагальною необхідністю удосконалення правового регулювання економічних відносин у аспекті виконання взятих на себе зобов'язань з євроінтеграції.

Вказується, що з'ясування стану опрацювання наукової проблематики в сфері права виступає методологічним підґрунтям для її комплексного дослідження.

Запропоновано джерела дослідження – наукову правничу літературу – об'єктом пізнання у якій виступають окремі аспекти правового регулювання, класифікувати за предметом безпосереднього пізнання на декілька груп. Першу групу джерел складають ті роботи, у яких безпосередньо висвітлюються окремі аспекти адміністративно-правового регулювання економіки (у тому числі й порівняльно-правові аспекти такого регулювання). Другу групу джерел складають ті роботи, у яких безпосередньо висвітлюються окремі аспекти державного регулювання економіки (не тільки адміністративно-правовими засобами). Третю групу джерел складають наукові роботи, у яких висвітлюються окремі аспекти проведення компаративних досліджень соціально-правових явищ.

Резюмується, що на сьогодні проблематика компаративного дослідження адміністративно-правового регулювання економіки залишається недостатньо дослідженою вітчизняною правничою наукою. Підґрунтям гносеології цієї тематики є роботи, які висвітлюють методологію компаративного аналізу соціально-правових явищ, а також наукові праці, у яких розкривається проблематика державного регулювання економіки. Вказані праці відіграють пропедевтичну роль для визначення особливостей адміністративно-правового регулювання економічної діяльності.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, державне регулювання економіки, наукове дослідження, правове регулювання, правнича наука.

Ivanchenko V.V. Economics' Administrative and Legal Regulation Comparative Analysis as an Object of Scientific Knowledge

The article is devoted to determining the state of research on the issues of comparative analysis of the economics' administrative and legal regulation. It is noted that there are no scientific studies on the issue of administrative and legal regulation of the economics through the prism of the types of states that are distinguished depending on the democracy index.

It is emphasized that the very law performs the fundamental function of social relations' regulating in particular economic ones. For Ukraine, the necessity to develop the specified topic is determined by the urgent essentiality to improve the economic relations legal regulation in the aspect of fulfilling the obligations assumed for European integration.

It is indicated that the clarification of the state of development of scientific issues in the field of law serves as a methodological basis for its comprehensive study.

It is proposed to classify research sources, namely scientific legal literature as an object of knowledge, where certain aspects of legal regulation are presented, into several groups according to the subject of direct knowledge. The first group of sources consists of papers that directly cover certain aspects of the economics' administrative and legal regulation (including comparative and legal aspects of such regulation). The second group of sources consists of papers that directly explain certain aspects of state's economics' regulation (not only by means of administrative and legal means). The third group of sources consists of scientific researches that clear up certain aspects of conducting comparative studies of social and legal phenomena.

It is summarized that today the issues of comparative research of administrative and legal regulation of the economics remain insufficiently researched by domestic legal science. The basis of the epistemology of this themes is the papers elucidating the methodology of comparative analysis of social and legal phenomena, as well as scientific papers revealing the problems of state's economics' regulation. These papers play a propaedeutic role for determining the features of administrative and legal regulation of economic activity.

Key words: administrative and legal regulation, state regulation of economics, scientific research, legal regulation, jurisprudence.

Список використаних джерел:

1. Стулова І.М. Швецова А.В. Демократія та економічний розвиток: взаємозв'язок і взаємозумовленість. URL <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24391/40-Stulova.pdf?sequence=1>
2. Палас Н. Індекси демократизації Т. Ванханена та організації «freedom house» як одні з пріоритетних методів визначення рівня демократизації у кінці ХІХ – початку ХХІ ст. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2010. Вип. 22. С. 117-123.
3. Індекс демократії. URL https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_демократії
4. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Курилін І.Р., Гладун В.Р. Принципи адміністративно-правового регулювання забезпечення економічної безпеки у контексті Стратегії національної безпеки України. *Law & Sciences = Право та науки*. 2018. № 1. С. 28-33.
5. Правове регулювання та економічні свободи і права : монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород : Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с.
6. Сенишин О.С., Горинь М.О., Кундицький О.О. Державне регулювання економіки. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 334 с.
7. Кучук А. М. Основи теорії правового поліцентризму: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.
8. Кучук А.М., Завгородня Ю.С. Юридична компаративістика. Дніпро: ДДУВС, 2018. 112 с.